

Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti Kultuurilooline Arhiiv

NAINÉ
ELULOOKIRJUTUSE JA
KIRJANDUSE PEEGLIS

Tartu
EKM Teaduskirjastus

KAVA

Lilled asetamine Rutt Hinrikuse kalmule.

Kokkusaamine kell 9.15 Pauluse kalmistu tagumise värava juures

10.00–10.10 Avasõnad (Tõnno Jonuks, Kristi Metste)

10.10–10.40 Sirje Olesk, Rutt Hinrikuse elutööst EKLA-s.
Kirjanduslooline osa

10.40–11.10 Tiiu Jaago, Naine suguvõsa-ajaloos

11.10–11.40 Carolin Krajňák, 1944. aastal läände põgenenud naispianistide
saatusest Hilja Saarne ja Valentine Riivese näitel

11.40–13.00 Lõuna

13.00–13.30 Aigi Rahi-Tamm, „Elulood on kui aja hääled ja teated tuleviku
jaoks.“ 2004. aasta eluloovõistluse „Sõja mõjud minu ja minu
pere elus“ järellainetes

13.30–14.00 Tiina Kirss, „See, kes mäletab, jääb ellu.“ Naiste elu, looming ja
mälestused Rutt Hinrikuse teadustöös

14.00–14.30 Marilyn Mägi, Laulatuses lahutuseeni. Lahkuminekunarratiivid
Eesti naiste elulugudes Nõukogude perioodil

14.30–14.45 Sirutuspaus

14.45–15.15 Mirjam Hinrikus, Naine nii ohvri kui vägivaldsejana.
Tammsaare „Kõrboja peremees“ 1922

15.15–15.45 Marianne Lind, Emadus ja katkestus tänapäeva kirjanduses

15.45–16.15 Johanna Ross, Berta Kuusberg ja vabavärsipoleemika

16.15–16.45 Rutt Hinrikuse fondi stipendiaatide väljakuulutamise

19.00–20.00 kontsert Tartu Jaani kirikus: saksofonil Uku Gross,
orelil Kristel Aer

SAATEKS

Maarja Hollo

Rutt Hinrikus (1946–2023) tuli Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolisse Arhiivi tööle 1972. aastal ja see jäi tema töökohaks kuni pensionile jäämiseni 2021. aastal. Samal aastal antud intervjuus meenutab Rutt oma esimest tööülesannet kultuuriloolises arhiivis, milleks oli Helga Pärli-Sillaotsa materjalide korrastamine. Ruti elutööd kui tervikut silmas pidades tundub see ülesanne tagantjärele tähenduslik: ka edaspidi köitis Rutti muuhulgas eesti naiskirjanike looming. Kõige tuntum neist on kahtlemata Marie Under, kelle 2003. aastal ilmunud albumi üks koostajatest Rutt oli ja kelle päevikud ta 2015. aastal Eesti Kultuuriloolise Arhiivi sarjas „Litteraria“ avaldas.

Lisaks Underile olid Ruti jaoks olulised naised veel ka Aino Suits, Reed Morn, Asta Willmann, Helga Nõu ja Elin Toona. 2014. aastal ilmunud Aino Suitsu päevaraamatu põhjalikus järelsõnas kirjutab Rutt: „Rootsi perioodi päevik avab pagulaste raske kohanemise sügavamalt kui paljud mälestused, milles mitmeid muresid sirgeks räägitakse“ (Hinrikus 2014: 586–587). Rutt niisiis tõstab Aino Suitsu päeviku esile kui rikkaliku allika Teise maailmasõja järgse eesti diasporaa uurimiseks, mis on teenimatult tähelepanuta jäänud.

Pagulus oli Ruti püsiv huvi: 1990. aastatel jõudsid just tänu Rutile kultuuriloolisse arhiivi paljude pagulaskirjanike personaalkogud, 2002. aastal kaitses ta magistr töö pealkirjaga „Eesti kirjandus diasporaas“, 2014. aastal ilmus intervjuuraamat „Kas sa Tammsaaret oled lugenud? Kirjanduslik eluloovestlus Helga Nõuga“ ja oma viimaseks jäänud artikli pühendas Rutt Elin Toona loomingule.

Rutti köitnud pagulaskirjanike hulka kuulusid Karl Ristikivi, Ain Kalmus ja eelmainitud naiskirjanikud, Reed Morn, Asta Willmann, Helga Nõu ja Elin Toona. Selle, mis täpsemalt väärrib nende nelja kirjaniku loomingus esiletõstmist, on Rutt sõnastanud järgmiselt: „Need neli autorit on vägagi erinevad. Reed Morn (Frieda Dreverk) on kirjanik, kes kõnetab erandlikku, otsivat lugejat. Ta vaatab kangelasi, kes on ühiskonna ja enese suhtes äärmuslikult kriitilised [---]. Willmann on jutu- ja näitekirjanik, kelle viiekõiteline peateos „Peotäis tuhka, teine mulda“ (1961–1968) esitab „Tõest ja õigusest“ inspireeritud isiku ja maa saatuseloo naise vaatepunktist. [---] Helga Nõu proosa on mind paelunud oma otsingulisusega, vormiekperimentidega, naise elu probleemide käsitlemisega. Elin Toona kirjutab varjamatult omaeluloolisel ainel põhinevat tundlikku proosat, seob üksikisiku kogemused rahva ja maa saatusega“ (Kurvet-Käosaar ja Hollo 2021: 442–443).

Naise vaatepunkt, naise elu probleemid ja omaeluloolisus on märksõnad, millest tõukus ka käesoleva, Ruti 80. sünniaastapäevale ja Ühenduse Eesti Elulood 30. tegevusaasta täitumisele pühendatud konverentsi idee: asetada fookusesse naise rollid eesti elulookirjutuses ja naise kujutamine eesti kirjanduses. Kirjanduse kõrval on aga veel teinegi valdkond, millest ei saa rääkida Ruti nime mainimata – eesti elulookirjutus. Lisaks elulugude kogumisele ja avaldamisele on Rutt kirjutanud eesti elulookirjutusest mitmeid olulisi artikleid, mille hulgast tõstaksin esile kahte: „Eesti autobiograafilise kirjutuse kujunemisest 18. sajandist II maailmasõjani“ (2010) ning „Naised ja sõda eesti naiste mälestustes ja kirjanduses“ (2009). Viimases sõnastab Rutt naiste sõjamälestuste eripära: need mälestused on tunnete kaudu kogetud ja tunnete kaudu nähtud ajalugu (Hinrikus 2016: 237).

Ruti elutööst EKLA-s, temast kui naiste elulugude ja naiskirjanike loomingu uurijast tuleb juttu ka konverentsil, samuti räägitakse elulugudest ning nende uurimisest ja õpetamisest, naise rollist suguvõsa-ajaloos, 1944. aastal Rootsi põgenenud naispianistide saatusest, naise kujutamisest kirjanduses ning tõlkija ja toimetaja Berta Kuusbergi seosest vabavärsipoleemikaga.

Allikad

Hinrikus, Rutt 2014. Aino Suits kahes kultuuris. – Aino Suits, Päevaraamat 1901–1964. Tallinn: Varrak, lk 578–589.

Hinrikus, Rutt 2016. Naised ja sõda eesti naiste mälestustes ja kirjanduses. – Rutt Hinrikus, Kahe vahel. Artikleid kirjanduses ja elulugudest. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, lk 222–239.

Kurvet-Käosaar, Leena ja Maarja Hollo 2021. Eesti elulood kui Eesti suur lugu. Intervjuu Rutt Hinrikusega. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 438–443.

Rutt Hinrikuse elutööst EKLA-s. Kirjanduslooline osa

Sirje Olesk

1. Rutt tuli EKLA-sse tööle 1972. aastal ja oli arhiivi juhataja aastatel 1977–1993.
2. Ruti teaduslik töö oli enamasti seotud nende materjalidega, mis olid arhiivis või mille kogumist ja arhiivi saamist ta ise korraldas.
3. Nõukogude korra ajal, kui publitseerimine oli keerukam ja aeganõudvam, korraldas muuseum suuri tähtpäevanäitusi eesti kirjandusklassikute juubeliteks. Rutt koostas A. H. Tammsaare näituse 1978. aastal koos Leenu Siimiskeriga ja Marie Underi ning Gustav Suitsu näitused 1983. ja Friedebert Tuglase näituse 1986. aastal koos Sirje Oleskiga.
4. 1975. aastal oli Rutt korraldanud rändnäituse eesti kirjandusest, mille saatjana sõitis ta FU kongressile Budapesti.
5. Rutt oli „Litteraria“ sarja sünni juures, koostades sarja esimese numbri- na vihiku „J. Barbaruse ja L. Toomi kirjavahetusest“ (1984); järgnevalt väljavõtte Karl August Hindrey „Iru päevikust. Sügis 1946“ (1996), Karl Ristikivi „Kirjandusliku päeviku“ (2000) ja Marie Underi päeviku aastatest 1922–1957 (2017).
6. 2003. aastal ilmus Marie Underi album, mille olid koostanud Rutt Hinrikus, Janika Kronberg, Sirje Olesk ja Tio Tepandi (viimane oli olnud kunstnikuks juba omaaegse Marie Underi näituse juures kirjandusmuuseumis).
7. Rutt oli kunagi toonud muuseumisse Karl Ristikivi materjale ning Karl Ristikivi isik ja looming oli tema pikaajane uurimisteema. Ta kirjutas Ristikivist artikleid, oli Ristikivi muuseumi asutajaid ja Ristikivi seltsi juhtfigure ning koostas tema kirjade väljaande „Valitud kirjad 1938–1977“ (2002). Rutt esines ettekandega ka legendaarsel Karl Ristikivi konverentsil 1987. aastal.
8. Arhiivimaterjalide põhjal koostas ja kommenteeris Rutt veel mahukad ja olulised raamatud „Marie Underi ja Friedebert Tuglase kirjavahetus“ (2006) ja „Aino Suitsu päevaraamat“ (2014).

9. Rutt on tegelnud väga palju ka eesti pagulaskirjandusega, kui see 1989. aastal erifondist vabaks anti. Ta on mahuka ülevaate teose „Eesti kirjandus paguluses XX sajandil“ (2008, koostanud Piret Kruuspere) üks kaasautoreid. Eriti on ta süvenenud Asta Willmani, Helga Nõu ja Elin Toona loomingusse.
10. Rutt on olnud aktiivne arvustaja ja kaasaegse kirjanduse jälgija ning teinud kaastööd ka ajakirjale *World Literature Today*. Koos Janika Kronbergiga kirjutasid nad arvustusi väljaandele *Estonian Literary Magazine*.
11. Elu viimastel kümnenditel on Rutt kõige rohkem tegelnud eestlaste elulugudega. Ühendus „Eesti elulood“ asutati 1995 ja Rutt oli selle esinaine. Koos paljude kaasautoritega, kellest tähtsaim oli Tiina Kirss ja hiljem ka Ülle Kaart, on Rutt koostanud ligi 30 kogumikku eestlaste elulugudest, valikuid on ilmunud ka inglise ja vene keeles.
12. Ruti esimene kaastöö ilmus ajakirjas *Looming* (1966, nr 3), see oli novell „Inventuur“, 1965. aasta *Loomingu* novellivõistlusel äramärgitud teos.

Naine suguvõsa-ajaloos

Tiiu Jaago

Perepärimuses ringlevaid esivanemate lugusid uurides hakkab silma naiste rolli nähtamatus. 18. sajandisse ulatuvad lood kõnelevad näiteks esiisast, kes vahetati jahikoorte vastu Kerema külast Hiiumaalt Virumaale. Pool sajandit hiljem andis mälestus omaaegsest kodupaigast ka perele perekonnanime Keremann. Ajaloo-dokumentidest aga selgub, et Virumaale toodi terve pere: isa, ema, kolm poega ja tütar. Ühtlasi toodi nad Soonlepa, mitte Kerema külast. Küll aga oli Kerema külast pärit pereema.

Suguvõsa-ajaloo varasema perioodi esiisa-kesksust võib selgitada nii ühiskonnakorralduse kui ka mälu iseärasustega. Tegemist oli talupojajühiskonnaga, kus ühel või teisel viisil vastutas pere ja talu majandamise eest peremees. Nii suuliselt edasi kantud teadmistes (kes on olnud selle või teise talu peremees) kui ka ajaloo-dokumentides on talu peremees nimeliselt nähtav, naiste nimed lisanduvad 18. sajandi lõpul. Naise roll tuleb perepärimuses ilmsiks kaudselt: on ilmne, et ka eeltoodud Keremanni näites on pärimuse vahendaja olnud Kerema külast pärit pereema. Lugudes kõneldakse naisest vahetute kokkupuudete kaudu (ema, vanaema), mis hõlmab ajaliselt paari-kolme põlvkonda, samal ajal kui põlistaludest pärit perede meesliine teatakse kahe-kolmesaja aasta ulatuses.

Ettekandes vaatlen naise rolli Alverite suguvõsa kroonikas, mis hõlmab teateid ja kirjeldusi 18. sajandi algusest 20. sajandi lõpuni. Arutlen selle üle, kuidas naise nähtavus perelugudes seostub ajaloolis-kultuurilise kontekstiga ja kuidas konteksti muutumine kujundab pärimust.

Allikad

Aarne Vinkeli üleskirjutus vestlusest Juhan Alveriga (1958). Eesti Kirjandusmuuseum, EKM EKLA, f 191, m 3: 12.

Alwer, Juhan 1939. Alwer'ite suguvõsa kroonika. Tallinn: Sõnavara.

Alver, Martin 1990 [1986]. Alverite suguvõsa kroonika II. Tallinn: RK.

Jaago, Tiiu ja Kalev Jaago 1996. See olevat olnud... Rahvaluulekeskne uurimus esivanemate lugudest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 60–61.

1944. aastal läände põgenenud naispianistide saatusest Hilja Saarne ja Valentine Riivese näitel

Carolin Krajiňák

1944. aasta sügisel toimunud põgenemine katkestas järsult Eesti muusikaelu järjepidevuse, viies läände ligi kaks kolmandikku aktiivsetest interpreetidest. Pianistide näitel kerkib esile keskne küsimus: kas ja kuidas oli võõrsil võimalik säilitada oma kunstiline identiteet? Ettekanne keskendub kahele Rootsi pagenu pianistile, kes oma aktiivsuse poolest olid võrdväärased Käbi Lareteiga – Hilja Saarnele ja Valentine Riivesele. Nende sõjajärgne tegevus eristus selgelt profiili poolest: Saarne oli tuntud Riigi Ringhäälingu kammermuusikapooltundide, Riives avalike sooloõhtute poolest. Analüüsin, mil määral suutsid nad jätkata oma varasemaid esinemispraktikaid ning kuidas muutus nende tegevus paguluses. Põgenikpianistide tegevust hakkas määrama pinge kahe suuna vahel: ühelt poolt rahvusliku identiteedi säilitamine eesti kogukonnas (sh 1930. aastate repertuaari „konserveerimine“), teisalt vajadus kohaneda vastuvõtva maa muusikaeluga. Kuigi kollektiivne tegutsemine ja rahvuslikult laetud kultuuripraktikad (nt seltsitegevus, tähtpäevade tähistamine) pakkusid järjepidevust, võis just seesama raamistik piirata laiemat professionaalset läbilöömist.

„Elulood on kui aja hääled ja teated tuleviku jaoks.“ 2004. aasta eluloovõistluse „Sõja mõjud minu ja minu pere elus“ järellainetes

Aigi Rahi-Tamm

2004. aasta eluloovõistlus „Sõja mõjud minu ja minu pere elus“ on olnud minu jaoks üks märgilisemaid. Neist 190 eluloost koorus tuumik loengukursuseks (2006–2017), kasvas välja mitu projekti, kaasnesid artiklid jms. Kursuse arhiivis talletatavad tudengite arutelud on omamoodi järelkaja käsitletud elulugudele. Ettekanne analüüsib ajalootudengite mõttekäike ja arvamusi loetud saatuse-lugudest ning seda vorminud tegurite tähenduslikkusest. „Mälestus võimaldab minna kellegi elusse suuremal või vähemal määral sisse; saada tuttavaks inimesega, keda enam ei ole; saada endale justkui sõber minevikust“ (tsitaat 2015. aastal kirjutatud esseest).

„See, kes mäletab, jääb ellu.“

Naiste elu, looming ja mälestused Rutt Hinrikuse teadustöös

Tiina Ann Kirss

Elulugude kogumikes, mida Rutt Hinrikus koostas ja toimetas, nt „Eesti rahva elulood“ (2000–2003) ning „Minu elu ja armastus“ (2018), oli naiste ja meeste osakaal teadlikult tasavägine. Eraldi köidetena ilmusid kogumikud „Sõja ajal kasvanud tüdrukud“ (2006) ja „Sõjas kasvanud poisid“ (2011). Mitmes artiklis, ka kogumike saatesõnades on Rutt arutlenud naiste ja meeste mäletamise erinevuste ning nende põhjuste üle. Kirjanduse uurijana olid Ruti huviorbiidis jätkuvalt naisautorid ning nende looming: Marie Under, Aino Suits, Reed Morn, Asta Willmann, Elin Toona ning Helga Nõu. Paaris pikemas artiklis käsitles ta naiste rolli Noor-Eesti liikumises ning haritud naiste väljavaateid läinud sajandi esimestel kümnenditel.

Ettekandes lähtun Ruti panusest naiste elulugude ning naiskirjanike elu ja loomingu uurimisse, avades mõningaid soouurimuslikke paradoksaalsusi, mille kohta ta pikemalt kirjutas. Lähemalt vaatlen elulugude kogumiku „Sõja ajal kasvanud tüdrukud“ rõhuasetusi ning Ruti toimetatud ning kommenteeritud Aino Suitsu päevikut.

Laulatusest lahtuseni. Lahkuminekunarratiivid Eesti naiste elulugudes Nõukogude perioodil

Marilyn Mägi

Käesolev ettekanne vaateleb, kas ja kuidas on Eesti naiste elulugudes kajastatud lahkuminek ja abielulahutuse teemasid.

Pikaajalise suhte lõppemine võib olla inimese elukaares üks tähenduslikumaid ja mõjusamaid sündmuseid ning seda nii võimalikus negatiivses (Amato 2000; Sbarra ja Whisman 2022) kui ka positiivses võtmes: madala kvaliteediga, konfliktse või vägivaldse suhte lõpp on seotud edasise suurema heaolu, füüsilise ja vaimse tervise ning kohanemisega (Anderson ja Saunders 2003; Hawkins ja Booth 2005; Alsaker, Moen ja Kristoffersen 2008). Sellest lähtuvalt on ettekande eesmärgiks selgitada, milline on lahtuse roll ja tähendus Eesti naiste eluloonarratiivides, kuidas on kirjeldatud neile eelnenud (konfliktseid) sündmuseid lähisuhtes ja milliseid hinnanguid elulugude autorid tagasisivaatavalt nendele kogemustele annavad – ehk siis kaardistada konfliktide kaudu „teekond“ laulatusest lahtuseni.

Ettekande allikabaasi moodustavad üksteist elulugu EKLA elulugude fondist 350. Kõigis neis elulugudes esinevad ühel või teisel kujul lähisuhtekonfliktid ja lahkuminek. Uuritud elulood jõudsid EKLA kogudesse 1990. aastate keskpaigast kuni 2000. aastate alguseni, erilise fookusega naiste elulugude kogumiskampaania 1995. aastal, ning kirjeldatud konfliktid, sealhulgas lahutused, jäid üldiselt Nõukogude perioodi. Seetõttu käsitleb ettekanne põgusalt ka nende perioodide temaatilist õiguslikku ja ühiskondlikku konteksti, eesmärgiga mõista, millises keskkonnas autorite seisukohad, otsused ja hinnangud kujunesid.

Allikad

Amato, P. R. 2000. The Consequences of Divorce for Adults and Children. – *Journal of Marriage and Family*, 62 (4): 1269–1287.

Alsaker, K., Moen, B. E. ja Kristoffersen, K. 2008. Health-Related Quality of Life Among Abused Women One Year After Leaving a Violent Partner. – *Social Indicators Research*, 86 (3): 497–509.

Anderson, D. K. ja Saunders, D. G. 2003. Leaving an Abusive Partner: An Empirical Review of Predictors, the Process of Leaving, and Psychological Well-Being. – *Trauma, Violence, & Abuse*, 4 (2): 163–191.

Hawkins, D. N. ja Booth, A. 2005. Unhappily Ever After: Effects of Long-Term, Low-Quality Marriages on Well-Being. – *Social Forces*, 84 (1): 451–471.

Sbarra, D. A. ja Whisman, M. A. 2022. Divorce, health, and socioeconomic status: An agenda for psychological science. – *Current Opinion in Psychology* 43, 75–178.

Naine nii ohvri kui vägivallatsejana. Tammsaare „Kõrboja peremees“ 1922

Mirjam Hinrikus

Inimestevahelised suhted on Tammsaare loomingus sageli vägivaldsed. See hõlmab nii vaimset kui ka füüsilist vägivalda, sealhulgas seksuaalset kuritarvitamist. Küsimus, millistel asjaoludel inimesed – nii mehed kui naised – hakkavad võimu kuritarvitama, on üks Tammsaare loomingu keskseid telgi.

Tammsaare kaasaegne kolleeg Aino Kallas väidab essee „A. H. Tammsaare“, mis ilmus algsest 1918. aastal soome keeles, järgmist: „Tammsaare armastuses on suur määr piinamishimu; nagu on tähendatud, kuulub piinategemine oluliselt tema armastusnaudingusse.“ Samuti märgib ta: „... kui Tammsaare noorsugu on milleski lõplikult lahti löönud külast ja talupojapsühholoogiast, siis just erootikas. [---] see on läbi ja lõhki linnakultuuri närviline erootika ...“ Kui mõelda Tammsaare kogu tekstikorpusele, siis ei kasva „piinamishimu“ välja üksnes armusuhte pinnalt. Samuti vajab edasist arutelu, kas ja kui võrd saab tammsaarelikku närvilist erootikat siduda üksnes linnakultuuri mõjuga. Ometi on „piinamishimu“ kui tammsaareliku inimese määratluse üks aspekt oluline tähelepanek, mis väärrib põhjalikumat uurimist.

Käesolevas ettekandes huvitab mind vägivallannarratiiv armusuhte raamistajana romaanis „Kõrboja peremees“ (1922). Käsitlen seda teemat nietzscheliku kirjandusliku dekadentsi kontekstis. Etteruttavalt võib öelda, et Tammsaare teostes ei ole naine kunagi üheselt ei ohver ega vägivallatseja – ta paikneb alati mõlemal positsioonil korraga. Sama kehtib ka mehe kohta: nii mees kui naine on ühtaegu nii võimu kuritarvitajad kui ka selle all kannatajad.

Emadus ja katkestus tänapäeva kirjanduses

Marianne Lind

Ursula K. Le Guini sõnul alluvad naised tihti kirjutamata reeglile luua tekste nii, nagu nad ei teaks midagi puberteedist, menstruatsioonist, rasedusest, sünnitusest, imetamisest ega menopausist, vaid ainult sellest, millest keskmine meeslugeja viitsib lugeda. Nagu nad ei teaks midagi kodutööde, lastekasvatamise või laiemalt naise vaatepunktist kogetud igapäevaelu kohta. Kuigi Le Guin kirjutas seda ligi nelikümmend aastat tagasi, on emadus kirjanduses endiselt ebamugav teema ja sellest kõnelemiseks napib keelelisi vahendeid. Emanal, oma reaalsest kogemusest lähtudes on peaaegu võimatu kirjutada, sest emaduskogemusest kõnelemist ei peeta siiani tõelise kirjanduse vääriliseks või võetakse naiste väljaütlemisi emadusvastase „äärmusfeminismina“, nagu näitab viimase aja diskussioon Eesti meedias. Õnneks kirjutavad naised sellest hoolimata üha enam just naise vaatepunktist ja naise (keha)kogemuse kaudu. Seejuures käsitletakse nii luules, proosas kui ka elulookirjutuses üha rohkem subjektiivset emaduskogemust, tehes seda otse ja ilustamata.

Minu ettekanne uurib emadusrepresentatsioone kaasaja eesti kirjanduses, tuues paralleele ka väliskirjandusest. Keskendun oma ettekandes katkestuse motiivile, näidates, kuidas tematiseeritakse emaduse kontekstis katkestusi ning mil moel seostub see traumakirjandusega.

Berta Kuusberg ja vabavärsipoleemika

Johanna Ross

Berta Kuusberg (1921–1998) oli tõlkija ja toimetaja, kirjastuse Eesti Raamat lastekirjanduse osakonna töötaja, tuntud nõukogude eesti kirjaniku ja kirjandusfunktsionääri Paul Kuusbergi (1916–2003) abikaasa. Paul Kuusberg, toona värske ENSV kirjanike liidu juhatuse sekretär, pidi juba oma ameti tõttu osalema 1960.–61. aastal puhkenud avalikus arutelus mõne kaasaegse noore luuletaja loomingu üle, mida tuntakse vabavärsipoleemika nime all. Tema sõnavõtte on siiski kirjeldatud pigem tasakaalu taotlevana kui armutult noori kirjanikke ründavana. Berta Kuusbergi ehk hoopis kirglikumast suhtumisest sellesse teemasse annavad aga aimu mõningad arhiivimaterjalid, sealhulgas tema toimetusmärkustega Silvia Rannamaa noortejutustuse „Kasuema“ käsikiri, milles leidub samuti üks vabavärsiline luuletus.

Ruti mõtteid mäletamisest, elulugudest ja kirjandusest

- Mina ja minu arvates ka mu eakaaslased said üsna ruttu selgeks, et minevikku võib mäletada mitut moodi, aga rääkida sellest võis ainult ühtmoodi. Kui harjuti ka ühtviisi mõtlema, oli elu märgatavalt lihtsam. Küllap see on üks põhjus, miks mäletamise küsimused on mind huvitanud.
- Ma arvan, et Rutt Hinrikuse meetodist võib rääkida niivõrd, kui võrd igal lugejal on oma meetod, oma tee raamatu juurde jõudmiseks. Tausta tundmine on lisavõimalus, see pole kohustus. Sageli leiame arhiivist vastuseid esitatud, aga ka veel esitamata küsimustele: lõpetamata teosed, variandid, teose ilmumata jäämise põhjused või saamislugu laiemalt jms. Minu jaoks ei piisa teose analüüsimisel paljalt tekstist siis, kui kõnekas tausta-materjal vedeleb lausa kättesaadavas läheduses.
- Minu unistuseks oli koguda sada tuhat eesti elulugu, mis on ju vaevalt 10% eestlaste elulood.
- Igal autoril on ettekujutus mingitest eluloomallidest ja oma kogemuste interpreteerimise mudelitest.
- Küüditatute mälestuste kõrval moodustavad omaette peatüki Nõukogude vangilaagrites ellujäänute mälestused. Erinevaid repressioonistsenaariume kogenud inimeste elulood ja mälestused on Stalini vägivallaohvrite eluloolise metanarratiivi osad. GULAG-is viibinute mälestused võimaldavad tõmmata selgeid võrdlusjooni Nõukogude kontsentratsioonilaagrite ja Saksa kontsentratsioonilaagrite vahele.
- Ma heameelega tahaks, et mõni küüditaja või tunnistaja või kes tahes saadaks meile oma loo ja õigustaks ja tõlgendaks, annaks oma selgituse. Neid ei ole, nad on vait.
- Frieda Drewerk on oma teed üksinda käinud. Reed Morn, eesti kirjanduse tähelepanuväärne üksiklane või unustatud vaimne teejuht – need võiksid ehk olla märksõnad, millega Frieda Drewerk oleks vastu tahtmist nõustunud.

- Helga Nõu romaanides vahendatakse valdavalt selle põlvkonna elutunnet, kes sündis kolmekümnendate aastate Eestis, lahkus kodumaalt sõja lõpul, kujunes võõras ühiskonnas. Nende lapsepõlvele jättis tuntava jälje sõda. Nende kodumaa nostalgias oli igatsus lapsepõlve järele – läbisegi eelmise põlvkonna vahendatud kogemustega.
- „Kodumaa“ mõistest rääkides leiab Helga Nõu, et kodu on koht, kus keegi ootab ja tuleb vastu ning see on primaarne. Ideaalis asub kodu kodumaal, aga vastavalt olukordadele ei pruugi see nii olla. Mõnikord võib mõnel olla mitu kodu ja mitu kodumaad.

